

Світ фінансів

Випуск 2 (11)
2007 рік

Науковий журнал

Заснований у травні 2004 року

Журнал входить до переліку фахових видань Вищої
атестаційної комісії у галузі економічних наук
(постанова ВАКу України № 2-05/5 від 8 червня 2005 р.)

Затверджено рішенням Вченої ради ТНЕУ,
протокол № 9 від "23" травня 2007 р.

==== **Видання Тернопільського національного економічного університету** =====

Головний редактор

ЮРІЙ Сергій Ілліч, д. е. н., професор

Заступники головного редактора

Кириленко Ольга Павлівна, д. е. н., професор

Кравчук Наталія Ярославівна, к. е. н., доцент

Редакційна колегія

Алексесенко Л. М., д. е. н., професор

Андрущенко В. Л., д. е. н., професор

Гончаренко В. В., д. е. н., професор

Гуцал І. С., д. е. н., професор

Дзюблук О. В., д. е. н., професор

Крисоватий А. І., д. е. н., професор

Луцишин З. О., д. е. н., професор

Луців Б. Л., д. е. н., професор

Лютий І. О., д. е. н., професор

Івашук О. Т., к. е. н., професор

Адамик Б. П., к. е. н., доцент

Безгубенко Л. М., к. е. н., доцент

Дем'янишин В. Г., к. е. н., доцент

Квасовський О. Р., к. е. н., доцент

Кізима Т. О., к. е. н., доцент

Мартинюк В. П., к. е. н., доцент

Оленчик А. Я., к. е. н.

Таранов І. М., к. е. н., доцент

Здано до друку 1.07.2007 р. Формат 70x100/16.

Папір офсетний. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 16,6. Друк. арк. 17,2.

Тираж 500 прим.

Усі права захищені. Передрук і переклади дозволяються лише зі згоди автора та редакції.

Редакція не завжди поділяє думку автора й не відповідає за фактичні помилки, яких він
припустився

© Тернопільський національний
економічний університет, 2007

Адреса редакції: 46004, м. Тернопіль, вул. Львівська, 11 (кафедра фінансів)

Телефон-факс 8 (0352) 43-61-33. Телефон 8 (0352) 43-59-45

E-mail: svitfin@tane.edu.ua

<http://www.financeworld.com.ua>

Свідоцтво про державну реєстрацію засобу масової інформації

КВ № 12264–1148 ПР від 1 лютого 2007 р.

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІКИ

Надія ШАМАНСЬКА

Зайнятість і ринок праці: теоретико-методологічні засади 7

Людмила КУЗНЕЦОВА

Теоретико-методологічні проблеми взаємодії страхових і банківських установ в Україні 21

Людмила АЛЕКСЕЄНКО

Вплив державного регулювання економіки на становлення інститутів ринку 29

БЮДЖЕТ І БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА

Василь ДЕМ'ЯНИШИН

Бюджетне фінансування та його особливості в сучасних умовах 34

Наталія ВОВНА

Наукова парадигма доходів місцевих бюджетів 49

Наталія КАРПИШИН

Сутність, джерела та форми фінансового забезпечення охорони здоров'я 63

Зоряна ЛОБОДІНА

Фінансові ресурси закладів охорони здоров'я дітей: реалії формування та перспективи зростання 73

ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА

Костянтин ШВАБІЙ, Надія НОВИЦЬКА

Методика відбору платників податків для документальних перевірок 85

Андрій КІЗИМА

Ризики у податковому прогнозуванні та плануванні 93

Валентина ТРОПІНА

Перспективи запровадження єдиного соціального внеску в Україні 102

БАНКІВСЬКА СИСТЕМА

Жанна ДОВГАНЬ

Управління ризиками в банківських установах 113

Зміст

Вікторія ШАТКОВСЬКА-ШМОРГАЙ

Проблеми вдосконалення банками внутрішньої системи ризик-менеджменту на основі рекомендацій Базельського комітету 120

Любов ВАРОДА

Шляхи вдосконалення механізму формування статутного капіталу банківських установ 129

ФІНАНСИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Ігор ЗЯТКОВСЬКИЙ

Проблеми самофінансування суб'єкта підприємницької діяльності 135

Валентина БАЛІЦЬКА

Стан ліквідності суб'єктів господарювання України: параметри потребують покращення 141

Лада ШІРІНЯН

Рейтингова система і рейтинг-оцінка фінансової стійкості страхових компаній України 152

Світлана ГЕРАСИМОВА

Інвестиційна діяльність акціонерних товариств та пріоритетні напрями інвестування 164

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ФІНАНСІВ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Віктор КОЗЮК

Фіскальна політика країн Центрально-Східної Європи: проблеми функціональної та номінальної конвергенції 173

Тетяна НІЧОСОВА

Тенденції розвитку ринку корпоративних облігацій країн, що розвиваються 183

Інна ЮРІЙ

Пріоритет економіки знань в умовах глобалізації 191

ПОГЛЯД НА ПРОБЛЕМУ

Іван ПЛІШКО

Теоретичні основи й фіскальні аспекти спрощених режимів оподаткування 197

Наші автори

203

Лада ШІРІНЯН

РЕЙТИНГОВА СИСТЕМА І РЕЙТИНГ-ОЦІНКА ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ УКРАЇНИ

Запропоновано систему показників для рейтингової оцінки страхових компаній України і відповідну методику оцінювання. Виконано розрахунки для рейтингової оцінки фінансової стійкості і наведено результати відповідного аналізу.

The system of indices for the rating-estimation of insurance companies in Ukraine and the corresponding methodology of estimation are proposed.

Calculations for rating-estimation of financial stability are carried out and the results of the corresponding analysis are presented.

У сучасних умовах ринкових відносин підвищуються вимоги до фінансової надійності страхової компанії. Тому пріоритетним стає не тільки облік грошових потоків компанії, а й комплексне дослідження її фінансово-економічного стану і фінансової стійкості. Фінансова стійкість страховика – одна з найважливіших характеристик поведінки страхової компанії щодо зовнішніх і внутрішніх змін.

Укладання договору страхування вимагає також підвищеної уваги до фінансового стану компанії у зв'язку з тим, що в економіці нашої країни достатньо високий рівень ризиків. Це означає, що фінансова стійкість, платоспроможність та інші характеристики фінансового стану, які побудовано зазвичай на результатах діагностики з використанням фінансової звітності страхової компанії, мають бути

доповнені інформацією про її рейтинг. В основі рейтингу лежить загальна характеристика компаній за певною системою показників, які відображають їхній фінансовий стан. Підсумкове місце у рейтингу відображає результати порівняння страхових компаній між собою. У цьому разі основою відліку є не суб'єктивні міркування експертів або припущення щодо динаміки окремих показників, а найбільш високі результати, які склалися на реальному ринку страхових послуг зі всієї сукупності суб'єктів, що порівнюються [1].

Сьогодні поступово стають звичними та необхідними в Україні рейтинги банків, причому як для спеціалістів, так і для вкладників [2–5]. Щодо страхових компаній, то в Україні поки що не існує таких рейтингів, які б адекватно оцінюва-

ли діяльність страхових компаній України. Звітність про фінансові результати, що публікується страховиками України, не дає клієнтам і інвесторам достатньо повної інформації ані про фінансову стійкість, ані про платоспроможність страховика.

Ліга страхових організацій України публікує інформацію, яка ґрунтується на ранжуванні страхових компаній за абсолютними показниками. Однак, такий підхід не відбиває реального фінансового стану страхових компаній України. Зрозуміло, що ні розмір компанії, ні обсяг діяльності не можуть слугувати безумовними гарантіями її надійності. Саме тому актуальним є питання створення вітчизняного рейтингу, який буде побудовано не лише на абсолютних показниках діяльності вітчизняних страхових компаній, а й на порівняльних, відносних показниках.

З метою виявлення ризиків у діяльності страховиків Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України (далі – Держфінпослуг) у березні 2005 року розробила і затвердила так звані “тести раннього попередження” [6]. Відповідний аналіз використовує систему порівняння фактичних фінансових показників діяльності страховиків, загальна кількість яких складає 11 коефіцієнтів. Позитивним моментом названих тестів можна назвати наявність не абсолютних показників, а відносних. Водночас результати розроблених тестів не є інформацією для загального користування. Страхувальники не можуть отримати комплексного уявлення щодо надійності страховика. Також, на нашу думку, недоліком є те, що не відокремлюються показники фінансової діяльності від показників страхової діяльності. Крім того, наявні формули для розрахунку записані некоректно з математичної точки зору, що погіршує розуміння правил розрахунку.

Також показовим є використання неадекватних щодо змісту назв оцінок і критеріїв фінансових показників. Так, наприклад, для страховиків з фінансовими показниками, що мають високий рівень, застосовано критерій “стійка”. Як показано автором поняття “стійкість” в розрізі порівняння показника з нормативним є неправильним [7].

Загалом відсутність якісної і достовірної інформації на страховому ринку України спричиняє викривлення оцінки реального стану речей, не дає можливості відстежувати динаміку процесів, що відбуваються, приймати своєчасні, виважені і ефективні управлінські рішення.

Досвід зарубіжних країн показує, що адекватна оцінка стану страхового ринку можлива, лише якщо існує декілька незалежних рейтингів. Загальновідомими рейтинговими агентствами є такі, як Standard & Poor's, A. M. Best, Duff & Phelps, Moody's та Weiss Research. Кожен із рейтингів цих агентств складається за унікальною методикою. Оцінки рейтингових агентств використовуються як рекомендації для суб'єктів ринку, забезпечують його прозорість та прогнозованість, яка в подальшому впливає і на ринкову стабільність.

На жаль, послуги зарубіжних рейтингових агентств не доступні українським страховим компаніям (насамперед, за ціною). Окрім того, рейтингові оцінки зарубіжних країн у багатьох випадках для нас не підходять, а власні рейтингові оцінки дотепер ще не розроблені.

У вітчизняній науково-економічній літературі проблема створення рейтингу страховиків у сучасних умовах є новою і майже не висвітлюється за деяким винятком. Автору відомі дослідження лише декількох українських фахівців, а саме, авторів В. Васильєва десятирічної давності, Г. Л. Піратовського, Н. М. Внукової, А. М. Поддєрьогіна [8–11]. Серед

зарубіжних вчених, які досліджували цю проблему, можна назвати А. Гвозденка, М. Жигас, В. Іваницького, О. Івановську, С. Н. Асабину, В. Кожінова, Н. Оленєва, Р. Картриджа [12–15]. На жаль, у Концепції розвитку страхового ринку України до 2010 року не розглянуто це важливе питання [16].

Віддаючи належне існуючим теоретичним розробкам, слід наголосити, що більшість з них відображає лише суб'єктивні підходи авторів. Проте методики складання рейтингу мають бути пристосовані до реальної ситуації на страховому ринку (у нашому випадку, українському) і бути відкритими для змін.

У зв'язку з вищенаведеною проблемою виникає необхідність порушення питання розробки власного рейтингу та удосконалення методології оцінки результатів діяльності страхових компаній України. Метою даної роботи є пропозиція рейтингової системи груп показників для здійснення рейтингової оцінки страхових компаній України, яка може використовуватися рейтинговими агентствами, і відповідна методика оцінювання, за якою можна здійснювати рейтинг. Реалізація поставленої мети передбачає виконання комплексу розрахунків для рейтингової оцінки фінансової стійкості страхових компаній України.

Показники оцінки фінансового стану страхової компанії мають бути такими, щоб можна було б одержати повну інформацію про надійність страховика, його сучасний стан та перспективи розвитку. Тому, аналіз фінансового стану страховиків має бути систематичним, детальним та здійснюватися в динаміці.

З погляду на це, ми розробили за власною методикою рейтингову систему оцінки страхових компаній України. В основу покладено шкалу оцінок, яка складається з 4 груп показників: 1) абсолютні показники діяльності; 2) показники платоспромож-

ності; 3) показники ділової активності; 4) показники фінансової стійкості.

Основою формування запропонованого рейтингу є загально доступна публікована звітність страховика та додаткова інформація, що міститься у звітах аудиторів і додатках до бухгалтерської звітності. Загальна кількість показників (залежно від наявної інформації про діяльність компанії) становить близько 90 показників. Серед наявних показників є як вже загальновідомі показники діяльності, що застосовуються під час фінансово-економічного аналізу, так і нові, розроблені власне автором роботи. Останні отримали назву, яка відповідає змісту відповідного показника. Під час рейтингової оцінки наголошено на відносних фінансових показниках (тобто, групи 2–4), які незалежно від абсолютних дають можливість простежити і порівняти тенденції розвитку і потенціал страховиків.

Відокремлено показники, які відповідають за наявний стан страхової компанії від показників, які показують динаміку змін показників, тобто фінансову стійкість страхової компанії на ринку. Окрім того, кожен групу умовно поділено на дві підгрупи: фінансову та страхову. Наведені показники отримано систематизацією даних з робіт авторів К. В. Шелехова, В. Г. Бігдаша, Н. С. Тарасенко, О. А. Шевчук, В. С. Лень, А. М. Поддєрьгина, А. А. Гвозденка, Л. Т. Гилярьовської, А. А. Вехоревої, Г. Ільова, Є. В. Мниха, Н. Е. Зіміна, Г. Г. Кірейцева, А. І. Гінзбурга, Я. Чайковського, В. Васильєва, В. І. Федоренко, Е. Р. Якушева, Т. В. Гаврилової, Н. В. Хлістонова, Є. М. Андрущак, Н. П. Фокіної, Р. Гейзера, Е. В. Толкачевої, Л. Т. Гилярьовської, С. Н. Паневіної, а також з відповідних рекомендацій Держфінпослуг.

Важливо не тільки систематично розраховувати та порівнювати в дина-

міці показники фінансового стану страховиків, а й правильно їх оцінювати. З цією метою, у рейтингу рекомендовано нормативні значення показників. Нормативні значення можуть бути приведені виходячи з прогресивної вітчизняної та світової практики страхової справи.

Для рейтингу ми використовували два найбільш поширених методи: 1) метод суми місць, 2) метод оцінювання відстані від точки-еталону, тобто від максимального значення показника в даній сукупності [8].

Практика аналізу балансів свідчить про те, що перше знайомство з абсолютними балансовими показниками визначає весь хід подальшого аналізу балансу. Тому першим кроком у рейтингу страховиків може бути аналіз загальних змін і перевірка тенденцій до зростання чи зменшення абсолютних показників діяльності.

Група 1. Абсолютні показники діяльності. Цю групу становлять загальні абсолютні показники, побудовані на основі обсягів діяльності. Значення абсолютних показників використовується для оцінки масштабів діяльності та визначення становища компанії на страховому ринку. Динаміка цих показників дає можливість стежити за тенденціями розвитку, змінами в часі.

За авторською методикою можна відокремити 19 найбільш суттєвих загальних показників, серед яких 10 відповідають фінансовій діяльності і 9 – страховій. Загальними показниками для рейтингу страхових організацій України за фінансовими результатами є такі: 1) обсяг активів, ОА; 2) обсяг власних коштів, ВК; 3) обсяг оборотного (робочого) капіталу, РК; 4) чистий прибуток, ЧП; 5) загальний дохід, ЗД; 6) обсяг доходів від інвестицій (надходження), ДІ; 7) обсяг ефективної заборгованості і ліквідних активів, ЕЗ; 8) прибуток від фінансової діяльності, ФП; 9) середній обсяг

фінансових інвестицій, ФІ; 10) загальна сума зобов'язань, ЗЗ.

Загальні показники, пов'язані зі страховою діяльністю є такими: 1) обсяг страхових премій (внесків, платежів), СП; 2) обсяг страхових виплат, СВ; 3) обсяг технічних резервів, ТР; 4) обсяг математичних резервів, МР; 5) обсяг страхових резервів, СР; 6) кількість договорів, КД; 7) обсяг резерву платоспроможності, РП; 8) обсяг статутного капіталу, СК; 9) обсяг виплат і витрат, ВВ.

На основі всебічної оцінки страхових показників можна оцінити фінансовий стан страховика за загальним обсягом виплат і платежів, оплаченим статутним фондом, обсягом страхових резервів. Такий підхід фактично співпадає з інформацією, яка публікується Лігою страхових організацій України. Далі можна здійснити ранжування страхових компаній за абсолютними показниками. Ці показники дозволяють сформувати перші критерії, що визначають якість фінансового стану страховика.

Отже, оцінка комплексу перелічених показників дає змогу визначити, наскільки ефективно використовуються ресурси страховика, чи отримує він прибуток і, який дохід отримано від інвестицій. Порівняльний аналіз страховиків за першою групою дає можливість здійснити рейтинг за основними складовими діяльності страхових компаній.

Слід підкреслити, що всі показники фінансового стану страховика перебувають у взаємозв'язку та взаємозумовленості. Тому оцінити реальний стан на підставі використання лише абсолютних показників не можливо. Для цього потрібно проводити аналіз комплексу відносних найзагальніших показників.

Відносні показники відіграють важливу роль в сучасних умовах для аналізу фінансової стійкості. Вони є більш розповсюдженими, тому що дають мож-

ливість співвіднести об'єкти так, як це не можна зробити за допомогою абсолютних показників. Відносні показники сприяють розв'язку завдання визначення фінансової стійкості на основі даних бухгалтерської звітності.

Дослідження різноманітних підходів щодо оцінки фінансового стану підприємств і страхових компаній дало нам змогу зосередити свій вибір на відповідних оціночних показниках групи 2, які є оптимальними з точки зору раціональності приведеного аналізу.

Група 2. Показники платоспроможності. Однією з визначальних характеристик фінансового стану будь-якого підприємства і, зокрема страхової компанії, є його платоспроможність. Платоспроможність визначається здатністю підприємства до погашення своїх зобов'язань. Платоспроможною вважається страхова компанія, якщо її загальні активи більші, ніж довгострокові та короткострокові зобов'язання. Для опису стану досліджуваного суб'єкта з позицій надійності використовуватимемо аналітичні показники, які характеризують платоспроможність страховика, динаміку та структуру його власних коштів, достатність капіталу, забезпеченість власними коштами зобов'язань страховика, ліквідність активів.

Баланс страховика можна вважати ліквідним, а саму страхову компанію платоспроможною, якщо під час порівняння згрупованих активів і зобов'язань виявиться, що активів вистачає для покриття зобов'язань страховика. Якщо ж активів не вистачає, то страховик вважається неплатоспроможним. Саме тому ми підрозділили активи страховика залежно від ступеня ліквідності, тобто швидкості їх перетворення на грошові кошти. Такий поділ дав змогу автору запропонувати інтегральний коефіцієнт ліквідності (або інтегральної платос-

проможності) як для фінансової діяльності за фінансовими результатами, так й для страхової діяльності.

Заслугує на увагу той факт, що ліквідність є необхідною умовою більш загальної характеристики – платоспроможності і являє собою здатність страховика швидко продати активи й одержати гроші для оплати своїх зобов'язань. Тобто ліквідність балансу передбачає використання коштів тільки за рахунок внутрішніх джерел. Про незадовільний стан ліквідності страховика свідчатиме той факт, що потреба його в коштах перевищує їх реальні надходження. Аналіз ліквідності в нашому рейтингу здійснюється на підставі порівняння обсягу поточних зобов'язань з наявністю ліквідних коштів.

Серед інших показників, використаних у нашому дослідженні особливе місце посідають коефіцієнти, які показують наскільки страховик є незалежним від зовнішніх джерел фінансування – коефіцієнт загальної автономії та коефіцієнт страхової автономії. Як правило, кредитори віддають перевагу страховим компаніям з більшою фінансовою автономністю, оскільки вони з більшою ймовірністю можуть погасити борги за рахунок власних коштів. Чим більша частка власного капіталу, тим більша можливість страховика у подоланні несприятливих ситуацій фінансового забезпечення страхової діяльності.

За авторською методикою відповідний фінансово економічний аналіз стану страхової компанії за другою групою може бути виконаний за допомогою 16 показників. Із урахуванням специфіки страхових компаній автор поділив показники платоспроможності на такі, що пов'язані із загальними фінансовими результатами, і такі, що відповідають платоспроможності саме в галузі страхування. Першими є: 1) коефіцієнт загальної

автономії, КЗА; 2) коефіцієнт загальної платоспроможності (загальної фінансової стабільності), КЗП; 3) коефіцієнт маневрування власного (робочого) капіталу, КМВК; 4) коефіцієнт маневрування власних обігових коштів, МВОК; 5) коефіцієнт забезпеченості власними коштами, КЗВК; 6) коефіцієнт забезпеченості наступних витрат і платежів, ЗНВП; 7) коефіцієнт абсолютної ліквідності (грошової платоспроможності, ліквідності 1-го ступеня), КАЛ; 8) коефіцієнт швидкої ліквідності (ліквідності 2-го ступеня, критичної ліквідності), КШЛ; 9) коефіцієнт поточної ліквідності (ліквідності 3-го ступеню, середньої ліквідності, розрахункової платоспроможності, покриття), КПЛ; 10) інтегральний коефіцієнт ліквідності (інтегральна платоспроможність), КІЛ; 11) співвідношення короткострокової дебіторської та кредиторської заборгованості, СДКЗ; 12) частка оборотних засобів в активах, ЧОЗА. Відносними показниками платоспроможності, пов'язаними зі страховою діяльністю є: 1) коефіцієнт страхової автономії, КСА; 2) коефіцієнт прибутковості, КПП; 3) інтегральний коефіцієнт страхової ліквідності (інтегральна страхова платоспроможність), ІКСЛ; 4) коефіцієнт резерву платоспроможності, КРП.

В цілому, структура балансу може вважатися задовільною коли спостерігається відносна рівновага між обсягом кредиторської та дебіторської заборгованості.

Зауважимо, що коефіцієнти платоспроможності мають деякі недоліки. По-перше, вони є статичними, бо розраховуються на основі балансових показників станом на конкретну дату. Це означає, що фактично вони є одномоментними. Тому виникає необхідність аналізу їх динаміки за декілька періодів. По-друге, виникає загроза завищення коефіцієнтів ліквідності в наслідок включення до

складу оборотних активів таких, що мають високий ступінь ризику.

В умовах обмеженості ресурсів страховику постійно доводиться обирати оптимальні співвідношення між наявними економічними ресурсами та обсягом діяльності. Досягнення результату може бути оцінено з позицій ділової активності страховика на ринку страхових послуг.

Група 3. Показники оцінки ділової активності. Ділова активність охоплює практично всі аспекти роботи страховика. Із метою уникнення кризових явищ у фінансовій діяльності та для забезпечення стійкого економічного зростання треба розвивати ділову активність страхової компанії, що мінімізує ризик неуспіху в умовах економічної нестабільності ринкового середовища та конкуренції.

Показники ділової активності дають багатовекторну оцінку ділової активності, і їх можна використовувати для узагальнення аналітичних висновків. Більшість приведених фінансових показників за цією групою є загальноприйнятими показниками фінансово-економічного аналізу. Водночас, для оцінки ділової активності безпосередньо у сфері страхової діяльності запропоновано такі показники як термін роботи компанії на ринку, коефіцієнт оборотності страхових резервів, ефективний строк формування страхових резервів.

Аналіз і оцінка ділової активності здійснюється у кількісному та якісному вимірах. Відокремлюємо показники ділової активності: 20 показників за фінансовою діяльністю і 7 таких, що відповідають діловій активності в галузі страхування.

Загальними показниками ділової активності є: 1) коефіцієнт загальної ділової активності (ефективності використання ресурсів), КЗДА; 2) рівень дохідності інвестицій, РДІ; 3) коефіцієнт мобільності активів, КМА; 4) коефіцієнт рентабельності активів, КРА; 5) рентабельність виробничих фондів, РВФ;

6) коефіцієнт рентабельності діяльності, КРД; 7) коефіцієнт рентабельності продукції, КРПР; 8) коефіцієнт реінвестування, КР; 9) коефіцієнт стійкості економічного зростання, КСЕЗ; 10) показник дебіторської заборгованості, ПДЗ; 11) рентабельність продажу, РПР; 12) коефіцієнт оборотності оборотного капіталу, КООК; 13) коефіцієнт оборотності активів, КОА; 14) коефіцієнт оборотності власного капіталу, КОВК; 15) коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості, КОДЗ; 16) строк погашення дебіторської заборгованості (днів), СПДЗ; 17) коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості КОКЗ; 18) строк погашення кредиторської заборгованості (днів), СПКЗ; 19) прибуток, що припадає на акцію, ПА; 20) дивіденд на одну акцію, ДИА.

Показники ділової активності, пов'язані зі страховою діяльністю, є такими: 1) коефіцієнт ділової активності у страхуванні, КДАС; 2) показник ризику страхування, ПРС; 3) доля чистих страхових резервів у капіталі, ДСРК; 4) термін роботи компанії на ринку, ТРКР; 5) коефіцієнт оборотності страхових резервів, КОСР; 6) ефективний строк формування страхових резервів, СФСР; 7) коефіцієнт залежності страхових операцій від перестраховиків, ЗСОП.

Перейдемо до наступної групи показників, динамічних у часі.

Група 4. Показники фінансової стійкості. Фінансова стійкість є здатністю зберігати або покращувати фінансово-економічний стан підприємства при зміні факторів [7, 75]. Із погляду на це, аналіз стійкості фінансового стану вимагає розрахунку не лише кількісних і якісних показників фінансового стану підприємства, а й визначення тенденцій їх зміни. Саме така динаміка характеризує стійкість як здатність не погіршувати свій стан. Із цих позицій, зміна фінан-

сових результатів обумовлена змінами доходу, прибутку страхової компанії, рентабельності і темпів росту власних коштів.

Аналіз фінансової стійкості страхових компаній передбачає балансування темпів росту та коригування основних фінансових результатів за звітний період (за рік) і за минулий період. Як і в попередніх групах, виділяємо показники фінансової стійкості, що не пов'язані з страховою діяльністю й такі, що відповідають фінансовій стійкості в галузі страхування. Взагалі система показників за цією групою складає 25 коефіцієнтів.

Показниками фінансової стійкості, не пов'язаними зі страховою діяльністю, є такі: 1) коефіцієнт загальної рентабельності (дохідності), КЗР; 2) коефіцієнт фінансової надійності (загальний), КФН; 3) коефіцієнт рентабельності власного капіталу (показник рентабельності інвестицій), КРВК; 4) коефіцієнт стійкості власних коштів (показник темпів росту власних коштів), КСВК; 5) коефіцієнт стійкості зобов'язань, КСЗ; 6) період окупності власного капіталу, ПОВК; 7) коефіцієнт стійкості оборотних активів, КОСА; 8) коефіцієнт стійкості валюти балансу, КСВБ; 9) коефіцієнт загальної фінансової стійкості, КЗФС; 10) коефіцієнт стійкості доходів, КСД.

Показники фінансової стійкості, пов'язані зі страховою діяльністю, є такі: 1) коефіцієнт рентабельності страхових операцій (прибутковості, доходності), КРСО; 2) коефіцієнт стійкості страхових операцій, КОСО; 3) коефіцієнт надійності страхових операцій, КОСО; 4) коефіцієнт збитковості страхових операцій (рівень витрат, рентабельність страхування), КОСО; 5) коефіцієнт долі перестраховиків у преміях, КДПП; 6) коефіцієнт долі перестраховиків у виплатах, КДПВ; 7) коефіцієнт оптимальності перестрахування, КОП.; 8) коефіцієнт

долі перестраховиків у страхових резервах, ДПСР; 9) коефіцієнт стійкості страхових премій (показник темпу зростання премій), КССП; 10) коефіцієнт стійкості страхових резервів (показник темпу зростання резервів), КССР; 11) коефіцієнт адекватності виплат преміям, КАВП; 12) коефіцієнт заборгованості перестраховиків, КЗПС; 13) інтегральний коефіцієнт фінансової стійкості страхових операцій, ІКФССО; 14) коефіцієнт адекватності темпів росту власних коштів темпам росту незароблених премій, АВКНП; 15) коефіцієнт адекватності темпів росту власних коштів темпам росту заборгованості, АРВКЗ.

Застосування запропонованої системи показників фінансової стійкості дають змогу не лише здійснити рейтинг страховиків, а й вести цілеспрямовану роботу з фінансового аналізу діяльності страховика для формування раціональної структури балансу, знаходженню основних факторів, які впливають на фінансові результати та розробки заходів щодо оптимізації обсягу й темпів приросту прибутку.

Застосуємо запропоновану рейтингову систему для рейтингу страхових компаній України. Послідовність розрахунків така: 1) вибір системи показників; 2) оцінка кожного показника; 3) зведена оцінка діяльності кожного страховика в окремі групи; 4) зведена оцінка діяльності за всіма групами; 5) розташування страхових компаній у пріоритетному порядку за ступенем фінансової стійкості. Оберемо групу 4 – показників фінансової стійкості для наступного рейтингу страхових компаній України.

Аналіз проведено для 20 страхових компаній України за 2004 рік за вищезазначеною методикою оцінки. Джерелом інформації є звітні дані страховиків України, опубліковані в фінансово-економічному тижневику "Україна-business"

за 2005 рік. Вибірка компаній була випадковою для максимальної незалежності аналізу і об'єктивності результатів рейтингу страховиків українського ринку страхових послуг. Така вибірка не претендує на всеосяжний аналіз стану страхового ринку, це лише спроба показати методику, за якою можна здійснювати рейтинг. Для зручності подання результатів у таблицях 1–3 у наступному аналізі назви страхових компаній (далі ще – СК) скорочені.

У таблицях 1–2 наведено рейтинг, який узагальнює результати аналізу лише за групами показників, що відповідають за фінансову стійкість. Зауважимо, що іноді траплялися випадки збігу показників для різних компаній. У такому разі компанії за цим показником визначалися як еквівалентні і отримували однаковий рейтинг, тобто розподіляли між собою одне місце. Цифри у таблицях означають місце, яке отримала окрема страхова компанія серед двадцяти інших.

Узагальнимо систематизовані дані рейтингу страхових компаній України у вигляді наступної таблиці, де компанії розташовані не випадково, а впорядковано, тобто відповідно до отриманого місця у загальному рейтингу (таблиця 3). Водночас покажемо окремими колонками результати рейтингу за загальними показниками фінансової стійкості та за показниками, які пов'язані зі страховою діяльністю відповідно. Підсумковий результат рейтингу визначався як середнє арифметичне серед місць, які отримали страхові компанії при розрахунку показників фінансової стійкості. Вагові множники для показників цих груп дорівнюють одиниці. Розрахунки здійснювалися лише за тими показниками, які можна було визначити на підставі опублікованих даних.

З отриманих результатів рейтингу можна побачити, що перші п'ять місць

Таблиця 1

**Рейтинг фінансової стійкості страхових компаній України
за показниками фінансової діяльності**

Страхова компанія (назва)	Показники фінансової стійкості за фінансовими результатами і відповідний рейтинг						
	КЗР	КФН	КРВК	КСВК	КСЗ	ПОВК	КСОА
Аванте	11	13	1	1	11	1	2
Соверен	6	12	4	16	9	3	16
Вексель	3	4	5	7	12	5	11
УПСК	12	7	7	10	8	9	8
Інтерполіс	18	19	18	6	3	20	18
УкрСГ	15	17	14	2	20	17	1
Велта	8	5	11	2	13	14	9
Скайд	14	16	10	8	16	13	7
Укргаз-промполіс	7	1	12	11	17	15	15
УОСК	13	10	8	12	15	11	12
Інкомстрах	17	15	17	14	14	10	3
ТАС	1	8	3	5	18	4	5
Мономах	2	2	3	3	1	6	10
Алькона	16	18	15	18	7	18	12
Омега	10	14	6	9	6	7	19
Кредо-Класік	9	9	6	9	4	8	14
Міська	19	20	16	17	19	19	17
УТІСО	5	6	9	13	10	12	4
Еталон	4	3	2	4	2	2	6
Лемма	14	11	13	15	5	16	13

посіли відповідно СК "Еталон", СК "Аванте", СГ "ТАС", СК "Мономах" та СК "Вексель". На сьогодні серед 20 компаній, які аналізовано за звітними даними 2004 року, названі п'ять компаній мають найбільшу фінансову стійкість.

Нагадаємо, що рейтинг не дає повної картини щодо абсолютної надійності страхової компанії. Тобто, мовиться не про абсолютні характеристики, а про відносні. В нашому випадку 20 місце "Міської страхової компанії" не означає, що вона є абсолютно фінансово нестійкою. Однак, якщо порівнювати її, наприклад, з компанією "Еталон", яка посіла перше місце, то, зрозуміло, що "Еталон" має суттєві переваги щодо фінансової стійкості. Саме таку функцію виконує рейтинг – показати найкращих порівняно з іншими. Можливо, в цьому виявляється негативний аспект рейтингу, тому що

звичайний страхувальник необов'язково знається на тому, що рейтинг не показує фінансовий стан компанії. Страхувальник лише користується результатами, які дає рейтингове агентство і приймає рішення. Крім того, страхувальники різняться у своїх підходах до оцінки страховиків. Одні з них обирають компанії з високою фінансовою стійкістю, інші виявляють схильність до компаній з високою поточною платоспроможністю тощо. На підставі вищесказаного, цілком можливо, що останні за рейтингом компанії "Українська охоронно-страхова компанія", "Лемма", "Алькона", "Інтерполіс" і "Міська страхова компанія" теж є фінансово стійкими.

Отриманий рейтинг-результат дає можливість порівнювати страхові компанії окремо за фінансовою діяльністю (друга колонка таблиці 3) і за страховою

Таблиця 2

**Рейтинг фінансової стійкості страхових компаній України
за показниками страхової діяльності**

Страхова компанія (назва)	Показники фінансової стійкості, пов'язані зі страховою діяльністю і відповідний рейтинг													
	КСВБ	КЗФС	КСД	КРСО	КССО	КНСО	КЗСО	ДПСР	КССП	КССР	КАВП	КЗПС	АВКНП	АРВКЗ
Аванте	1	10	1	8	4	11	4	7	1	1	1	13	1	19
Соверен	10	5	6	4	1	8	1	13	8	14	12	12	17	4
Вексель	7	2	12	6	8	5	7	4	13	6	19	3	8	17
УПСК	11	9	10	12	7	12	6	9	7	9	6	8	10	15
Інтерполіс	17	16	18	17	3	17	3	10	16	19	18	1	15	5
УкрСГ	2	14	5	15	14	16	13	11	2	2	10	17	5	9
Велта	4	6	13	9	15	4	14	6	11	18	14	6	12	2
Скайд	3	13	3	11	10	13	9	17	14	3	17	7	14	10
Укргаз-промполіс	9	4	11	1	13	1	12	3	15	4	16	3	11	13
УОСК	14	11	8	13	12	12	11	11	10	17	11	10	16	7
Інкомстрах	6	15	2	16	16	15	15	4	3	8	5	4	20	12
ТАС	8	7	8	3	9	4	8	1	12	11	13	15	3	3
Мономах	11	1	14	5	5	7	5	14	9	13	9	9	13	8
Алькона	15	12	9	14	19	14	18	12	5	10	8	5	18	11
Омега	11	8	16	2	2	2	2	8	9	7	7	16	4	1
Кредо-Класік	12	7	17	10	17	9	16	8	12	16	4	11	7	16
Міська	18	17	19	18	20	16	19	15	17	15	20	7	19	18
UTISO	13	4	7	7	11	3	10	2	9	12	15	14	9	14
Еталон	5	3	4	4	6	10	6	5	6	5	2	2	2	6
Лемма	16	13	15	9	18	6	17	16	4	13	3	18	6	20

діяльністю (третя колонка таблиці 3). Бачимо також, що існує розбіжність місць і відповідних результатів рейтингу в кожній колонці. Так, наприклад, акціонерна страхова компанія "Омега" ЗАТ перебуває на 14 місці в рейтингу за фінансовою діяльністю і на другому за страховою діяльністю. Останнє не свідчить на користь такої компанії з погляду фінансової стійкості.

Підсумовуючи вищезазначене приходимо до таких висновків і узагальнень.

1. На основі проведеного аналізу власники або керівники страхових компаній можуть переглянути страхову, маркетингову, інвестиційну політику, а саме: 1) переглянути й оцінити страхові ризики; 2) скоротити дебіторську та кредиторську заборгованість; 3) перегля-

нути структуру активів; 4) скоригувати тарифні ставки; 5) удосконалити методи інвестування резервів; 6) провести консолідацію фінансових можливостей шляхом злиття з іншими страховими компаніями; 7) використовувати додаткові можливості реалізації страхових договорів.

2. Результати рейтингу можуть слугувати вихідною інформацією і для органів Державного нагляду за страховою діяльністю. Страхувальникам такий рейтинг допоможе обрати найбільш прийнятну страхову компанію. Менш успішні компанії вимушені будуть підвищувати ефективність своєї діяльності. В умовах ринку це є нормальним процесом. В цьому полягає роль рейтингу як механізму саморегуляції ринку страхових послуг.

Таблиця 3

Узагальнений рейтинг страхових компаній України за третьою групою показників

Страхова компанія (назва)	рейтинг за загальними показниками фінансової стійкості	рейтинг за показниками фінансової стійкості, пов'язаними зі страховою діяльністю	місце у загальному рейтингу
СК "Еталон"	1	1	1
СК "Аванте"	2	3	2
СГ "ТАС"	4	4	3
СК "Мономах"	3	8	4
СТ "Вексель"	5	7	5
СК "Омега"	14	2	6
СТ "Соверен"	8	6	7
УТСК (УТІСО)	6	10	8
Українська пожежно-СК	9	9	9
СК "Укргазпромполіс"	12	5	10
СК "Велта"	7	11	11
СК "Українська СГ"	11	12	12
СК "Кредо-Класік"	10	16	13
СК "Скайд"	13	15	14
СК "Інкомстрах"	15	13	15
"Українська охоронно-СК"	16	17	16
СК "Лемма"	17	17	17
СК "Алькона"	18	18	18
СК "Інтерполіс"	19	14	19
"Міська СК"	20	19	20

3. Якщо на ринку діятимуть декілька рейтингових агентств, результати рейтингу можуть дещо відрізнятися внаслідок різних використовуваних методик. Однак, враховуючи те, що загальні умови фінансово-економічного аналізу приблизно однакові, можна припустити, що і результати рейтингу різних агентств будуть принаймні подібними. А це означає, що в середньому можна буде назвати групу лідерів ринку страхових послуг та групу тих, хто займає останні позиції в рейтингах.

4. Розроблена методика рейтингової системи оцінки страхових компаній України дає змогу оптимізувати механізми функціонування і регуляції ринку страхових послуг та підвищити фінансову надійність страхування. Рейтинг дозволяє відокремити вдалих страховиків України від менш успішних страхових

компаній. Оцінки рейтингових агентств слугуватимуть рекомендаціями для суб'єктів ринку, забезпечуватимуть його прозорість та прогнозованість, що зі свого боку, впливатиме на ринкову стабільність страхових компаній. На основі отриманого рейтингу страховик може переглянути фінансово-інвестиційну і страхову діяльність з метою підвищення фінансової надійності.

Приведені авторська система 4-х груп показників і методика рейтинг-оцінки становитимуть предмет подальшого дослідження для виконання комплексу розрахунків і отримання результату для всіх 411 страховиків України.

Література

1. Шірінян Л. В. Незалежний рейтинг ринку страхування в Україні. // Фінанси України. – 2005. – № 11. – С. 118–125.

2. Чайковський Я. Удосконалення методики комплексної оцінки кредитоспроможності позичальників // Вісник НБУ. – Листопад. – 2003. – С. 30–34.
3. Гришанков Д. Рейтинги финансовых институтов // Финансовые услуги. – № 4. – 2003. – С. 13–15.
4. Пересецкий А. А., Карминский А. М., О. ван Суст А. Г. Моделирование рейтингов российских банков // Экономика и математические методы. – Т. 40. – № 4. – 2004. – С. 10–25.
5. Кочетков В. Сучасна практика рейтингової оцінки діяльності комерційних банків // Економіка України. – № 6. – 2002. – С. 25–31.
6. Офіційний сайт – <http://www.dfp.gov.ua/files/RK-3775.pdf>.
7. Шіріян Л. В. Визначення фінансової стійкості страхових компаній і підприємств // Фінанси. – 2005. – № 9 – С. 70–80.
8. Фінанси підприємств: Підручник / Керівник авторського колективу і науковий редактор проф. А. М. Поддєрьогін. 5-е вид., виправлене і доповнене. – К.: КНЕУ, 2004. – 546 с.
9. Васильев В. Вариант упорядочения страховых организаций по надежности на основе доступной публичной отчетности // Финансовые услуги. – № 9–10. – 1998. – С. 18–23.
10. Піратовський Г. Л. Розвиток страхового підприємства як економічна категорія і об'єкт управління // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 1(31). – С. 76–85.
11. Внукова Н. М. Рейтингові системи оцінки стану та формування стратегій розвитку малого та середнього бізнесу (на прикладі міста Харкова) // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції “Фінансово-кредитне стимулювання економічного зростання”. Волинський державний університет ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2005. – С. 157–159.
12. Кожин В. Я. Статистические показатели финансовой устойчивости страховых компаний // Экономика здравоохранения. – 1998. – № 2. – С. 15–17.
13. Ивановская О. Ю. Рейтинговая оценка страховых компаний мировым рейтинговым агентством А. М. Best Company // Финансы. – 2001. – № 2. – С. 46–50.
14. Асабина С. Н. Зарубежная практика рейтинговой оценки страховых организаций // Страховое дело. – 2001. – № 10. – С. 13–22.
15. Решетин Е. А. Оценка надежности российских страховых компаний: первый опыт присвоения рейтинга // Страховое дело – 2001. – № 10. – С. 5–11.
16. Розпорядження Кабінету міністрів України “Про схвалення Концепції розвитку страхового ринку України до 2010 року” № 369-р від 23 серпня 2005 // Офіційний вісник України. – 2005. – № 35 – С. 101–108.